

พระมหากษัตริย์คุณและพระปรีชาญาณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ด้านภาษา หนังสือ และห้องสมุด

ศาสตราจารย์พิเศษ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต

สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าของไทยและพระราชวงศ์ตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระมหากษัตริย์คุณและพระปรีชาญาณด้านภาษา หนังสือ และห้องสมุดต่อประชาชนและชาติบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง ทรงให้รวบรวม บันทึกวิชาการ ความรู้ ภูมิหาย วิธีปกครอง การแพทย์ วิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมและอื่นๆ ด้วยภาษาไทย ศึกษา ถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ด้วยภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงริเริ่มการจัดทำสารานุกรมไทย รวมทั้งส่งเสริมการจัดตั้งห้องสมุด ให้มีการเรียนการสอนและฝึกอบรมบรรณารักษ์

The Kindness and the Sagacity of His Majesty the King on Languages, Printed Materials and Libraries

Prof. Khunying Maenmas Chavalit

Since the ancient time until the present King Bhumibol Adulyadej Reign, Kings of Thailand and members of royal families has been furnished with great abilities on languages, and the creation of documents, books and libraries. They graciously supported on the recording, collecting, interpreting, studying and disseminating knowledge on laws, administrative rules, medicine, science, religion, arts and other branches of knowledge and culture to Thai to people. The present King has initiated the production of encyclopedia, the establishment and promotion of libraries as well as the training of good librarians.

พระมหากษัตริย์คุณและพระปรีชาญาณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ด้านภาษา หนังสือ และห้องสมุด

ศาสตราจารย์พิเศษ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต*

ภาษา หนังสือ กับห้องสมุด ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า เกี่ยวข้องระหว่างกันอย่างใกล้ชิด เป็นเครื่องแสดงภูมิปัญญาและอัจฉริยภาพของสังคม ของชาติ และของมนุษยชาติ เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติ แต่ละประเทศ ดังจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาบรรดาประเทศซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตกและจำเป็นต้องใช้ภาษาของประเทศนั้น ๆ เป็นภาษาทางการศึกษาและภาษาของรัฐ เมื่อได้รับอิสรภาพ นโยบายและแผนงานแรกที่รัฐบาลอิสระประกาศใช้และรณรงค์อย่างจริงจัง คือ นโยบายการฟื้นฟูภาษาของตนเป็นภาษาของชาติ มีแผนงานใช้ภาษาของชาติ ทั้งในด้านการศึกษาการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และอื่น ๆ แทนภาษาที่เคยถูกบังคับให้ใช้

พระมหากษัตริย์ราชของไทย นับแต่โบราณสมัย เมื่อทรงรวบรวมกำลังเป็นปึกแผ่นเป็นบ้านเมืองของคนไทยแล้ว ก็ได้ทรงใช้ภาษาไทยในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ กฎหมาย ศาสนา และวรรณคดี ให้ภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้บันทึกและถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ ถ่ายทอดพระราชกรณียกิจและพระราชวินิจฉัยในด้านต่าง ๆ กระจายไปสู่ข้าราชการและประชาชน เป็นสื่อสัมพันธ์ และผูกพันคนไทยต่างเผ่าต่างภาษาถิ่นเข้าไว้เป็นหนึ่งเดียวกัน ให้มีเอกภาพและเอกลักษณ์ทางภาษา ลดการพึ่งพาอาศัยภาษาต่างประเทศให้น้อยลงเป็นลำดับ จนคนไทยมีภาษาไทยและหนังสือไทย ทั้งในด้านพระพุทธศาสนา กฎหมาย เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การทหาร การวิจัย การสร้างและถ่ายทอดวรรณกรรม ศิลปะการแสดง และการสื่อสารเรื่องราวข่าวสารในชีวิตประจำวัน

การรวบรวมวัสดุนานาชาติ ซึ่งใช้บันทึกและกระจายถ่ายทอดความรู้ เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นกิจกรรมที่จำเป็นยิ่งในการรักษาไว้ และกระจายสารนิเทศที่สั่งสมและพัฒนา กันมาหลายชั่วอายุคน พระมหากษัตริย์ราชของไทย ก็ได้ทรงตระหนักความจำเป็นในด้านนี้ โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมสารนิเทศทั้งในด้านยุทธศาสตร์ แพทยศาสตร์ และตำราวิชาการความรู้ต่าง ๆ

*อ.บ., M.A. (Library Science) Cert. of Teaching Methods of Librarianship, ศศ.ด. กิตติมศักดิ์ (บรรณารักษศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ และอดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร กิตติเมธี ประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และนายกสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ทางด้านพระพุทธศาสนา กฎหมาย วรรณคดี การเมือง การปกครอง เข้าไว้ในแหล่งเดียวกัน เป็นส่วนพระองค์ รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ พระภิกษุในวัด และประชาชน ทรัพย์สินทางปัญญา ก็ได้ตกทอดมาถึงปัจจุบัน เนื่องจากพระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาญาณด้านภาษา หนังสือ และห้องสมุดโดยแท้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 แห่งจักรีบรมราชวงศ์ และกรุงรัตนโกสินทร์ ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ มีการกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบไปสู่ประชาชน มอบให้รัฐบาลและส่วนราชการส่วนหนึ่งรับผิดชอบในหนังสือเรียน และหนังสือส่งเสริมการอ่าน เปิดโอกาสให้สำนักพิมพ์เอกชนจัดพิมพ์หนังสือสารคดีและบันเทิงคดีได้อย่างเสรีและแพร่หลาย แหล่งรวบรวมสื่อความรู้ คือ ห้องสมุดประเภทต่างๆ ศูนย์สารนิเทศ ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร และอื่นๆ เพื่อประโยชน์ให้แก่ประชาชน รวมทั้งนักศึกษา นักวิจัย นักวิชาการ ผู้บริหาร ผู้กำหนดนโยบาย และผู้ปฏิบัติงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

แม้กระนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ผู้ทรงอัจฉริยภาพทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่และศิลปะศาสตร์หลายแขนง ก็ได้ทรงทอดทิ้งภาษาไทย รวมทั้งพัฒนาการด้านหนังสือไทยและบริการห้องสมุดสำหรับประชาชนชาวไทย พระปรีชาสามารถทางด้านภาษาไทย เป็นที่แจ้งประจักษ์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณในด้านการผลิตและพัฒนาหนังสือ และด้านบริการห้องสมุดเป็นที่ซาบซึ้งแก่ปวงชนชาวไทยมาเป็นเวลานาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเจริญวัยในต่างประเทศ ทรงศึกษาภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และภาษาละตินอย่างแตกฉาน พระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาเหล่านี้ปรากฏชัดเจนเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศในยุโรป สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลียตามคำกราบบังคมทูลเชิญของประมุขแห่งประเทศนั้นๆ “ทรงเป็นนักภาษาที่เชี่ยวชาญพระองค์หนึ่ง รับสั่งภาษาต่างประเทศได้ถึง 3 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน ในด้านภาษาอังกฤษนั้น เรียกได้ว่าครอบคลุมทักษะทางภาษา ทุกทักษะ คือ ทักษะการพูด การฟัง การอ่าน การเขียน และการแปล” (คุณกัญญา ธรรมมงคล. 2530)

ในระหว่างเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ จะต้องมีการสนทนาเป็นภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศใดที่พูดภาษาใด เช่น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินยังประเทศแคนาดา ซึ่งมีประชาชนส่วนหนึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสโดยกำเนิด ประเทศแคนาดาใช้ภาษาทั้งสองภาษา แล้วแต่ว่าเมืองไหนราษฎรส่วนมากมีเชื้อสายอังกฤษ หรือฝรั่งเศส เป็นที่ปลาบปลื้มและชื่นชมต่อผู้ฟังยิ่งนัก มีเพียงแต่จะทรง

พระราชดำรัสเป็นทางการได้อย่างยอดเยี่ยมเท่านั้น หากมีพระปฏิภาณและความฉับไวในการเข้าใจความหมายทั้งโดยตรง และความหมายโดยอ้อม มีพระสติปัญญาความสามารถในการรักษาสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยฉับไวและได้เตรียมพระองค์ไว้ก่อน มีพระอารมณ์ขันและหน้ารู้ภาษาเหล่านั้นอย่างดี ทรงสามารถ “เล่นคำ” อย่างเหมาะสมแก่เหตุการณ์เฉพาะได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยกย่องในนานาประเทศ

พระอัจฉริยภาพในทางภาษาต่างประเทศ เห็นได้จากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เรื่อง **ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศเป็นทางการ** ทรงพิมพ์พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมายุ 3 รอบ 12 สิงหาคม พ.ศ.2511 และพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต เรื่อง **ตามเสด็จอเมริกา : จดหมายถึงเพื่อน 14 มิถุนายน ถึง 18 สิงหาคม พ.ศ.2503** จากหนังสือสองเล่มทำให้ทราบว่าตลอดเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันในการตรวจแก้ไขร่างพระราชดำรัส บางครั้งทรงเตรียมพระราชดำรัสด้วยพระองค์เอง บางครั้งแม้ทรงเตรียมพระราชดำรัสไว้ แต่สถานการณ์เฉพาะหน้าทำให้ไม่อาจทรงใช้พระราชดำรัสที่ทรงเตรียมมา ต้องทรงตอบด้วยพระปฏิภาณอย่างฉับไวทันที

ในด้านภาษาไทยนั้น เนื่องจากทรงเจริญวัยในต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงศึกษาภาษาไทยเพียงเล็กน้อย เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระอนุชาธิราช ทรงศึกษาภาษาไทยจากพระอาจารย์ผู้ถวายพระอักษรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล บ้างเล็กน้อย ต่อเมื่อตามเสด็จพระบรมเชษฐาธิราชเสด็จนิวัติพระนครครั้งหลังสุด จึงได้ทรงศึกษาภาษาไทยอย่างจริงจัง ด้วยทรงเห็นว่าภาษาไทยเป็นภาษาสำคัญที่สุดของคนไทย ทรงตระหนักถึงความสำคัญของภาษาสำหรับเอกราชและความเจริญของประเทศชาติ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ (2511 : 336 - 391 อ้างถึงใน คุณกัญญา ธรรมมงคล. 2530: 12) คราวที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศออสเตรเลียมหาวิทยาลัยเมลเบิร์นถวายปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่ง ทรงกล่าวถึงพระราชดำรัสว่า

“ข้าพเจ้าเห็นว่าพระราชดำรัสวันนั้นดีมาก ทรงกล่าวถึงพระราชดำรัสว่าทรงเล่าถึงวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของไทยเราว่า เรามีเอกราช มีภาษาของเราเอง มีตัวหนังสือซึ่งคิดขึ้นใช้เอง เราตั้งกฎหมายการปกครองของเราเอง ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากกว่า 700 ปีแล้ว...”

พระปรีชาสามารถทั้งในด้านภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นที่แจ้งประกักษใน พระราชนิพนธ์แปลหลายเรื่อง ทรงมีคุณสมบัตินักแปลที่ดีอย่างครบถ้วน คือ ทรงทราบภาษา ต้นฉบับในภาษาเดิมอย่างลึกซึ้ง ทรงเข้าใจพื้นฐานปัญญาอารมณ์ ความหมายลึกซึ้ง ซึ่งอยู่เบื้อง หลังคำที่ใช้ ทรงมีความอดทนต่อต้นฉบับที่ผู้เขียน อาจเขียนไม่ชัดเจน หรือเขียนในอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งตามธรรมดา นักแปลบางคนรู้สึกอึดอัด และหงุดหงิด นอกจากนี้ยังมีข้อความ ชื่อบุคคลและ เรื่องราวบางตอนในต้นฉบับ ซึ่งยากแก่ความเข้าใจของผู้แปลและผู้อ่านฉบับแปล นักแปลจึงต้อง เป็นผู้ผู้อ่านและค้นคว้าเรื่องราวที่แปล บางครั้งก็ต้องทำคำอธิบายให้เป็นที่เข้าใจของผู้อ่านฉบับ แปลด้วย เนื่องจากแต่ละภาษามีคุณลักษณะโครงสร้างไวยากรณ์แตกต่างกัน ผู้แปลต้องมีความ สามารถในการใช้ภาษาที่จะแปลออกมาอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ถ้าแปลจากภาษาต่างประเทศ ต้องให้ปราศจาก “กลิ่นนมเนย” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรอบรู้ทั้งภาษาต้นฉบับ และ ภาษาไทย ฉบับที่แปลออกมานั้นก็จึงเป็นสำนวนภาษาไทยแท้ ดังปรากฏในหลายเรื่องที่ทรงแปล พระราชนิพนธ์แปลนั้นมีทั้งบทความที่มีความยาวขนาดต่างๆ กัน และหนังสือทั้งเล่มซึ่งมีความยาว หลายร้อยหน้า

เมื่อทรงศึกษาภาษาไทยแตกฉานแล้ว ทรงนำมาใช้เพื่อการเขียนที่ปรากฏแก่ประชาชน เป็นครั้งแรก คือ พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระราชนุกิจรัชกาลที่ 8** ซึ่งทรงใช้ภาษาไทยเรียบง่าย ใช้คำที่มีความหมายชัดเจน ตามแบบฉบับการบันทึกพระราชนุกิจในรัชกาลก่อนๆ ซึ่งต้อง เว้นว่างไปช่วงหนึ่ง เพราะเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วขาดการบันทึกไป พระราชนิพนธ์นี้ ทำให้ราษฎรได้ทราบถึงพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาหนักมทิตล และ ชาวซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณที่พระราชทานแก่ประชาชนและประเทศชาติ แม้นในยามว่างพระราชกิจ พระราชนิพนธ์เรื่องที่สองซึ่งเป็นเรื่องซาบซึ้งฝืดใจผู้อ่านตราบนานทุกวันนี้ คือ พระราชนิพนธ์เรื่อง **เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน** ทรงใช้ภาษาไทยถ่ายทอดความในพระราชหฤทัย ที่ทรงผูกพันกับประชาชนชาวไทยและเมืองไทย ดังจะขออัญเชิญบางตอนในพระราชนิพนธ์ มาให้แก่ผู้ที่มิเคยอ่านได้แจ้งประกักษในพระมหากษัตริย์คุณ ดังนี้

“เมื่อออกจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณมายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ผู้คนอะไรช่าง มากมายเช่นนี้ เมื่อวานนี้ เจ้าหน้าที่ได้เข้ามาถามว่า จะอนุญาตให้ประชาชนเข้ามาหรือไม่ในขณะที่ ที่ไปถวายบังคมพระบรมศพ ตอบเขาว่า “ให้เข้ามาสิ” เพราะเหตุว่าวันอาทิตย์เป็นวันสำหรับ ประชาชน เป็นวันของเขาจะไปห้ามเสียกระไรได้ และยิ่งกว่านั้น ยังเป็นวันสุดท้ายก่อนเราจะจาก บ้านเมืองไปด้วย ข้าพเจ้าก็อยากจะได้เห็นราษฎรเพราะกว่าจะได้กลับมาเห็นเช่นนี้คงอีกนานมาก...”

อีกตอนหนึ่งทรงไว้ว่า “ตามทางที่ผ่านมาได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดังๆ ว่า “อย่าละทิ้งประชาชน” อยากจะร้องบอกลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ “ทิ้ง” ข้าพเจ้าแล้วข้าพเจ้าจะ “ละทิ้ง” อย่างไรได้ แต่ร่วงเร็วและเลยไปไกลเสียแล้ว”

การทรงศึกษาภาษาไทยนั้น คุณกัญดา ธรรมมงคล ได้กล่าวไว้ว่าได้ทรงศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศัพท์ ภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งเป็นที่มาของคำที่ใช้ในภาษาไทยจำนวนมาก จึงทรงศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทรงเห็นว่าหากเข้าใจศัพท์และที่มาของศัพท์นั้น ก็จะสามารถเข้าใจความหมายของธรรมะได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทภาษาไทย ก็ทรงตรวจแก้ด้วยพระองค์เองกว่าพระบรมราโชวาทจะปรากฏต่อประชาชนต้องทรงใช้เวลาคร่ำเคร่ง ทรงพิถีพิถันทั้งด้านความคิดและถ้อยคำที่ใช้ทรงร่างและทรงพิมพ์ข่าวสารที่ส่งมาทางวิทยุสื่อสาร ในวันปีใหม่ ทรงร่างพระราชดำรัสอวยพรพระราชทาน ทรงปรุและส่งด้วยพระองค์เองทางเครื่องโทรพิมพ์ดังที่ได้ขออัญเชิญพระราชดำรัสอวยพรวันปีใหม่ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2529 ดังนี้

“กส.9 ขอขอบใจทุกคน และถือโอกาสอวยพรปีใหม่ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ให้พิจารณา ดังต่อไปนี้

เห็นตรง	พูดไพเราะ	จิตมั่นคง
หมั่นเพียร	งานสุจริต	คิดดี
แจ่มสว่าง	สวยงาม	สงบร่มเย็น
เป็นทางขจัดทุกข์โศก		บรรลुकุศลความสุขความเจริญ

กส.9 ปรุ 31 1430 ธ.ค. 2529”

ในพระบรมราชโองการเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2502 มีพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงความที่ทรงตระหนักในความสำคัญของภาษาไทยและทรงเป็นห่วงในการใช้ภาษาไทย ดังจะขออัญเชิญมาดังนี้

“...เมื่อมาคำนึงถึงวิธีที่จะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จะต้องอาศัยสิ่งใดบ้างแล้วก็เห็นว่า สิ่งสำคัญที่สุด คือ ภาษา การได้มาซึ่งวิชาความรู้ต้องอาศัยภาษา การนำวิชาความรู้ไปใช้ก็ย่อมต้องอาศัยภาษาอีก”

“ในปัจจุบันปรากฏว่า ได้มีการใช้ถ้อยคำออกจะฟุ่มเฟือยไม่ตรงกับความหมายอันแท้จริง อยู่เนืองๆ ทั้งการออกเสียงไม่ถูกต้องตามอักขรวิธี ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ภาษาของเราก็มีแต่จะเสื่อมโทรม ชาตินี้เรามีภาษาของเราใช้เอง เป็นสิ่งอันประเสริฐอยู่แล้ว เป็นมรดกที่มีค่าตกทอดมาถึงเรา ทุกคนจึงมีหน้าที่จะต้องรักษาไว้”

เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2505 ทรงพระกรุณาแก่ชุมนุมภาษาไทยคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมในการประชุมทางวิชาการของชุมนุม ทรงเป็นประธานของที่ประชุม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ ฯพณฯ นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ (ขณะนั้นเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำ ประเทศอินเดีย) และหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพสุวรรณ ร่วมชี้แจงปัญหาเกี่ยวกับภาษาไทยด้วย ทั้งสามท่านเป็นนักปราชญ์ทางภาษาและวรรณกรรม ได้พระราชทานพระราชวโรกาสให้ผู้เข้าฟัง การอภิปรายแสดงความคิดเห็นด้วย คือ พล.ต.หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์

ประเด็นสำคัญในพระราชดำรัสในการประชุมวันนั้น สมควรที่คนไทยพึงทราบรับใส่เกล้าฯ ไว้เป็นแนวทางพิจารณาเกี่ยวกับภาษาไทย และการใช้ภาษาไทย ขออัญเชิญมาดังนี้

เรื่องความสำคัญของภาษาไทย “...ภาษาไทยนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่น ในทางวรรณคดีเป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหน ประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศ มีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาไม่ค่อยแข็งแรง เขาต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตน ไว้ให้มั่นคง เรามีโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้...”

เรื่องการรักษาภาษา “...ปัญหาเฉพาะในด้านการรักษาภาษานี้ก็มีหลายประการ อย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือ ให้ออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน อีกอย่างหนึ่ง ต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในวิธีใช้ หมายความว่าวิธีใช้คำมาประกอบเป็นประโยคนับเป็นปัญหาที่สำคัญ ปัญหาที่สามคือความร่ำรวยในคำของภาษาไทย ซึ่งพวกเรานึกว่าไม่ร่ำรวยพอ จึงต้องมีการบัญญัติ ศัพท์ใหม่มาใช้ ที่โต๊ะนี้ก็มี “ศัพท์บัญญัติกร” หลายท่าน นี้ก็จะได้เป็นศัพท์บัญญัติกร ไปอีกคนหนึ่ง...”

เรื่องศัพท์บัญญัติ “...การบัญญัติศัพท์ใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน จำเป็นแต่ อันตราย...สำหรับคำใหม่ที่ตั้งขึ้นมีความจำเป็นในทางวิชาการไม่ใช่บ่อยแต่บางคำที่ง่าย ๆ ก็ควรจะมี ควรจะใช้คำเก่า ๆ ที่เรามีอยู่แล้ว ไม่ควรจะมาตั้งศัพท์ใหม่ให้ยุ่งยากแต่ก็อาจเป็นด้วยเห็นว่าไม่ ใก้พอก็ต้องใช้คำใหม่ ๆ แต่การตั้งคำใหม่นั้น มีหลักหลายประการ ผู้ที่ตั้งคำนั้นต้องรู้คำและ หลักภาษาลึกซึ่งทั้งภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ไม่เฉพาะภาษาอังกฤษ ต้องทราบถึงภาษาอื่น ๆ ด้วย ต้องทราบถึงหลักภาษาอังกฤษเอง คือมาจากไหน มาจากความคิดอะไร เพื่อจะไม่ให้ผิดพลาดไป อย่างตลกขบขันทีเดียว...”

“มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่าภาษาไทยหรือภาษาทั้งหลายที่ใช้กันปัจจุบันนั้นเป็นภาษาที่มีชีวิต เป็นภาษาที่ประชาชนใช้ ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงในความหมาย ถ้าเราบัญญัติศัพท์อะไรขึ้นมา ก็จะขอให้ประชาชนทั้งประเทศเป็นผู้ที่มีความคิดในด้านภาษา เป็นศัพท์บัญญัติกรกันทั้งชาติหรือ เป็นวิทยากรผู้ที่มีความรู้ทั้งชาติก็ไม่ได้...แต่ว่าพูดถึงบัญญัติศัพท์ คำต่าง ๆ ที่มาจากคณะกรรมการ ประชาชนก็มาใช้ บางทีก็มาใช้อย่างผิด ๆ ถูก ๆ ไม่ใช่ว่าบัญญัติศัพท์ขึ้นมาแล้ววางไว้ให้เด็ก ๆ ใช้ เช่นเดียวกับผู้ที่ทำปืนขึ้นมา ทำขึ้นมาแล้ววางไว้ในโรงเรียนให้ยิงกันจนปืนนี้ ให้เล่นกันจนเกิด อันตรายแล้วบอกว่า สร้างปืนขึ้นมาต่างหาก ไม่ได้ให้เอามายิงกันเล่น ไม่มีความผิดอะไรเลย คนที่ทำปืนแล้วนำมาให้เด็กใช้เช่นนี้ย่อมมีความผิดด้วย ส่วนคนที่บัญญัติศัพท์ขึ้นมาให้ผู้ไม่มีความรู้ในด้านวิชาภาษาเอาไปใช้เพราะฟังเข้าที่ตี ก็ผิด...”

“...มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งซึ่งน่าจะยำ คือ การบัญญัติศัพท์ว่าภาษาไทยที่เอาคำสองคำมา ประกอบกันเป็นคำใหม่ได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของภาษาไทยอย่างหนึ่ง การประสมสองคำหรือสอง ส่วนเป็นคำหนึ่งนั้น ย่อมต้องทำตามหลักวิชาของภาษา ต้องระวังไม่ให้เป็นปีศาจ หรือตัวที่เป็นคำ ที่ไม่สมประกอบคือ เอาสองภาษามาประสม...” (ชุมนุมภาษาไทย. 2506 : 170, 176, 199)

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2535 เนื่องในวโรกาสที่คณะบุคคลต่างๆ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลี พระบาท ถวายชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัส แสดงให้เห็นถึงพระราชหฤทัยผูกพันกับวิวัฒนาการของภาษาและภาษาไทยของท้องถิ่น

“...พูดถึงความเปลี่ยนแปลงที่ได้เห็นมาตลอดหลายสิบปี มาคิดดูในปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลง ไปมาก แม้จะฟังที่เขาพูดทางวิทยุหรือโทรทัศน์ เสียงพูดนั้นก็เปลี่ยนแปลงไป การออกเสียงของ ผู้ที่ประกาศโฆษณา ประกาศข่าวในวิทยุ เสียงเปลี่ยนไปมาก เราก็มาคิดดู ทำไมมีการเปลี่ยนแปลง อย่างนี้ ดีหรือไม่ดี ทุกอย่างต้องมีการพัฒนาพูดถึงความเปลี่ยนแปลงในการออกเสียง หรือ ในการพูดนั้น ก็ต้องกลับมาถึงตัวเองก่อนนี้ พูดคงไม่เหมือนเดี๋ยวนี้นี้ และมีคนสังเกตว่า ระยะเวลาหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวไม่พูดภาษาไทยกรุงเทพฯ พูดภาษาไทยต่างจังหวัด ไม่ใช่กรุงเทพฯ...”

“เราก็พิจารณาดูว่า ทำไมและมานึกดูว่า ภาษาไทยกรุงเทพฯ นี้ ความจริงเป็นภาษาไทยที่ไม่ถูกต้อง ค่อนข้างจะเป็นภาษาไทยที่คละ ภาษาไทยดั้งเดิมนั้น ที่จริงเป็นภาษาที่เรียกว่าต่างจังหวัด คนที่พูดในภาคเหนือ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคใต้ คนที่พูดแบบพื้นเมือง แบบชาวบ้าน เสียงเขาเหมือน ๆ กัน คล้ายคลึงกันมาก ก็หมายความว่า ภาษาไทยดั้งเดิมจริง ๆ นั้น ไม่ใช่กรุงเทพฯ อย่างไรก็ตาม คนที่กล่าวหาว่า พระเจ้าอยู่หัวพูดภาษาไทยแบบต่างจังหวัด อันนี้ก็อาจเป็นเพราะว่าได้ไปคุยกับชาวบ้านมากหน่อย จนทำให้สำเนียงเปลี่ยนแปลงไปบ้าง”

นอกจากนี้ ได้พระราชทานข้อสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลง เสียงตัวอักษรบางตัว เช่น ตัวอักษรควบ สด ซึ่งคนไทยครึ่งหนึ่งออกเสียงไม่ได้ จึงต้องลงเสียงสระอะข้างหลังตัว เช่น สดางค์ ครึ่งหนึ่งออกเสียงเป็น สะดางค์ แต่ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นเรื่อง สด ควบได้ มีการเปลี่ยนเสียงสระสั้นเป็นสระยาว “ฉัน” กลายเป็น “ฉาน” นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงของเสียงวรรณยุกต์ “เสียงจะสูงขึ้นเรื่อยไป เสียงโทกลายเป็นเสียงตรี เสียงตรีกลายเป็นเสียงจัตวา เลยทำให้ฟังดูแปลก เป็นอย่างไรจะมาจากภาษาฝรั่งก็เป็นได้ แต่บางคนที่ไม่รู้ภาษาฝรั่งก็ออกเสียงอย่างนี้ ...อาจเปลี่ยนแปลงเพราะเหตุว่าความเป็นอยู่ของคน อย่างเช่น อาหารทำให้ร่างกายเราแตกต่างกันไป ก็สังเกตได้ว่า คนสมัยก่อนกับคนสมัยนี้ รูปร่างหน้าตาเปลี่ยนไปบ้างอาจจะทำให้ การเปล่งเสียงนี้เปลี่ยนไปก็หมายความว่า อาหารหรือความเป็นอยู่ การบำรุงรักษาร่างกายเปลี่ยนไป ถ้าเป็นเช่นนี้ก็อาจพอทนได้ เพราะว่าส่วนมากที่เห็นประชาชนในประเทศไทยก็มีอนามัยดีขึ้น...”

ภาษานั้น นอกจากเป็นสิ่งจำเป็นในการสื่อความคิด ประสบการณ์ ความรู้เรื่องราวข่าวสารกัน สร้างสัมพันธไมตรีในหมู่เหล่า ใช้ในการศึกษาอบรมสั่งสอนโดยคำพูดหรือภาษาพูดแล้ว ยังมีภาษาเขียน ซึ่งบรรพบุรุษของเราได้ใช้ปัญญาและอัจฉริยภาพทางภาษาสร้างขึ้น ภาษาเขียนมีความสำคัญและจำเป็นยิ่งยวด ในการบันทึกไว้ซึ่งความรู้ ความคิด ประสบการณ์ เรื่องราวข่าวสารที่จำเป็นในการพัฒนาความคิดจิตใจของคนเรา จิตใจ อารมณ์ อันเป็นนามธรรม รวมทั้งในการสร้างสรรค์ บรรดาสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วย สิ่งที่บันทึกความรู้เพื่อป้องกันการลืม และเพื่อการกระจายถ่ายทอดความรู้ได้เกิดขึ้นหลายพันปีแล้ว มีวิวัฒนาการติดตามลำดับ ควบคู่ไปกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นตามยุคตามสมัย ได้มีการนำมาใช้เพื่อพัฒนาสัญลักษณ์ รูปแบบ และโครงสร้างวรรณกรรมในรูปของหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่นๆ

ในระหว่างปี พ.ศ.2514 และ พ.ศ.2515 ซึ่งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศเป็นปีหนังสือสากล เชิญชวนให้ประเทศสมาชิกขององค์การรวมพลังกันสร้างความวัฒนาถาวรให้แก่วงการการผลิตและการอ่านหนังสือ ประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การได้ร่วมจัดงานฉลองมีกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตหนังสือ การเผยแพร่หนังสือ การส่งเสริม

การอ่านหนังสือหลายประการ เป็นการสร้างแนวคิดใหม่ที่น่าไปสู่การพัฒนาหนังสือครบวงจร อย่างยั่งยืนได้มีพิธีเปิดปีหนังสือระหว่างชาติ พ.ศ.2515 และงานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 ณ อาคารใหม่ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว เมื่อวันศุกร์ที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงาน พระราชดำรัสตอนหนึ่งว่าด้วยหนังสือ ดังขอ อัญเชิญมานี้

“หนังสือเป็นเสมือนคลังที่รวบรวมเรื่องราว ความรู้ ความคิด วิทยาการทุกด้านทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ได้เรียนรู้ได้คิดอ่านและเพียรพยายามบันทึกรักษาไว้ด้วยลายลักษณ์อักษร หนังสือแพร่ไปถึงที่ใด ความรู้ความคิดก็แพร่ไปถึงที่นั่น หนังสือจึงเป็นสิ่งมีค่าและมีประโยชน์ที่ประเมินมิได้ในแง่ที่เป็นบ่อเกิดแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์”

ได้มีพระราชดำรัสเรื่องการพิมพ์ในลำดับต่อไปว่า “การพิมพ์นั้นเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการเรียนรู้ เพราะช่วยทำให้หนังสือเกิดได้มากและสะดวกขึ้น ยิ่งกว่านั้นยังช่วยให้สามารถแพร่ภาพและสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือได้อีกมากมาย ความก้าวหน้าของหนังสือและการพิมพ์ ทำให้ วิทยาการ การติดต่อสื่อสาร การทำความเข้าใจกันและกันระหว่างมนุษย์เจริญแพร่หลายไปได้อย่างไพศาล จนอาจกล่าวได้ว่าทุกวันนี้เราสามารถใช้น้ำหนักและสีเป็นเครื่องมือบันทึกลงความสำเร็จที่เราต้องการเกือบทุกอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด”

เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2514 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรรมการบริหารของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เข้าเฝ้าฯ ถวายหนังสือและตู้หนังสือสำหรับโรงเรียนชาวเขา

ต่อมาเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 25 พฤศจิกายน ปีเดียวกันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานพระบรมราโชวาท ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ได้ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของหนังสือที่มีต่อมนุษย์ว่า

“หนังสือนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการที่จะทำให้คนเรามีความก้าวหน้าเพราะว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้ว ต้องหัด ต้องเรียน ทั้งในทางกายและทางใจ เพื่อที่จะมีความสามารถ และมีความรู้ที่จะดำรงชีพได้ มนุษย์นี้ต่างกับสัตว์กับทั้งหลายทั้งปวงก็โดยที่ได้ใช้ปัญญา ใช้ความคิด ใช้สมองมาทำให้ก้าวหน้าไกลมากกว่าสภาพที่เกิดมาเป็นกายคนอย่างสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดมาแล้ว...”

“...มาเมื่อโลกสมัยใหม่ขึ้น เมื่อมนุษย์เห็นว่าความรู้ต่างๆ ถ้าเก็บเอาไว้และใช้เมื่อมีความจำเป็นก็จะง่ายขึ้น และจะแพร่หลายออกไปมากขึ้น ก็จดลงไว้ หมายถึงเขียนหนังสือ ถ้าเขียนด้วยมือก็ใช้เวลานาน และบางทีก็เหน็ดเหนื่อยจนกระทั่งทำไม่ได้หรืออีกอย่างหนึ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ เขียนฉบับหนึ่งแล้วถ้าใครอยากได้ก็ต้องเขียนมาลอกต่อไป จึงเกิดความคิดทำหนังสือที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ด้วยการพิมพ์ การพิมพ์ก็ได้พัฒนาขึ้นไปอย่างมาก ทำให้การพิมพ์หนังสือง่ายขึ้น และแพร่หลายได้มากขึ้น โดยกว้างขวาง...”

“...หนังสือนี้ ถ้าดูในทางพัฒนาในทางความก้าวหน้าของมนุษย์ เพื่อให้ชีวิตของตนเองสามารถที่จะมีความมั่นคงนั้นจึงมีความสำคัญมิใช่น้อย เพราะว่าเป็นแหล่งความรู้ที่จะคำจุนเราให้มีชีวิตได้ ให้มีความสุขได้ อันนี้ก็พูดถึงหนังสือทั่วไปทุกอย่างทุกชนิดและโดยเฉพาะทางวิชาการ แต่หนังสือย่อมมีความสำคัญมากกว่าเป็นวิชาการที่จะสอนให้เรามีความรู้และสามารถที่จะปฏิบัติตนดำรงชีวิตได้ เพราะว่ามันมนุษย์เราเป็นสัตว์ที่ไม่ใช่ต้องการเฉพาะเอาอาหารใส่ปาก และมีชีวิตอยู่ป้องกันตัวเท่านั้น ต้องมีอาหารทางสมองด้วยคือ มีความพอใจ และมีความรู้จักอะไรสวย อะไรงาม อะไรดี อะไรชอบ คือ มีจิตใจ มีธรรมะ มีความรู้ตัวว่า ความดีคืออะไร ความเลวคืออะไร ทุกสิ่งทุกอย่างเหล่านี้ มาจากอาหารได้เช่นเดียวกัน ถ้าได้มาจากหนังสือก็จะสะดวกกว่าเพราะว่าหนังสือมีจำนวนมาก...”

ด้วยเหตุที่ทรงตระหนักดีในความสำคัญของหนังสือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ และทรงแปลหนังสือ แม้ว่าจะมีพระราชภารกิจในการทรงเยี่ยมเยียนบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในแดนทิวกันดาร ไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานของรัฐบาล และองค์การภาคเอกชนตามที่ควรพระมหากษัตริย์คุณด้านหนังสือเพื่อให้มีความรู้แก่ราษฎร ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ เมื่อ พ.ศ.2511 โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการต่าง ๆ คณะหนึ่งพิจารณาจัดทำหนังสือสารานุกรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ขึ้นชุดหนึ่งสำหรับพระราชทานแก่โรงเรียนและห้องสมุดประชาชนที่อยู่ห่างไกล ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นการลงทุนครั้งแรก

พระราชประสงค์เกี่ยวกับสารานุกรมสำหรับเยาวชน ชุดนี้ได้พระราชทานพระราชดำริสแก่คณะกรรมการจัดทำสองครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2511 ครั้งที่สองเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512 เพื่อให้ทราบถึงพระราชวินิจฉัย และพระราชประสงค์ สำหรับให้เป็นแนวทางในการจัดทำขอัญเชิญพระราชดำรัสบางตอนมาดังนี้

“...รู้สึกว่าคุณจุดประสงค์ของการทำสารานุกรมนี้ ทุกคนยังไม่ทราบโดยแท้จริง ถ้ายังไม่ทราบว่าทำอะไร จุดประสงค์ของการทำสารานุกรมสำหรับเด็กนี้ มีเหตุผลว่า ในปัจจุบันเด็กไม่มีที่เรียนพอ แล้วจะไม่มีวันที่จะมีที่เรียนพอ ถ้าเราในฐานะผู้มีความรู้คือ อาจารย์ทั้งหลายหวังดี ทำสารานุกรมนี้สำเร็จแล้วก็จะได้แพร่หลายออกไป จะเป็นครูอยู่ในตัว และถ้าเป็นครูอย่างนี้ ถ้าเราทำได้ดีก็จะเป็นครูสำหรับเด็กตั้งแต่อายุน้อยถึงอายุมากแม้แต่ผู้ใหญ่ที่ต้องการทราบความรู้ต้องการมีความรู้ในสาขาต่างๆ ก็สามารถที่จะหาความรู้นี้ ตามปกติควรที่จะให้บิดามารดาเป็นผู้อบรมบุตรธิดา แต่ว่าบิดามารดาเองก็อาจไม่มีความรู้พอ ถ้าอาศัยสารานุกรมได้ก็จะทำได้ง่ายขึ้น ก็ก็สอนน้องได้ แต่ปัญหาว่า ยังไม่มีสารานุกรมอย่างนี้ในเมืองไทย...”

“สารานุกรมอย่างนี้” โดยพระราชประสงค์ คือ สารานุกรมที่อ่านกันได้ทั้งครอบครัว และทั้งโรงเรียน ในหนังสือเล่มเดียวกัน จึงมีเรื่องที่เขียนสำหรับผู้่านที่มีวัยและระดับความรู้ความสามารถในการอ่านและรับรู้ได้ สามระดับด้วยกัน คือ ระดับเด็กเล็ก อายุก่อนถึง 12 ปี เป็นข้อความย่อๆ เขียนอย่างง่าย เพื่อให้เด็กเข้าใจได้ระดับเด็กก่อนถึงวัยรุ่นระหว่างอายุ 12-14 ปี มีข้อความมากขึ้นความยากและซับซ้อนมากขึ้น ระดับเยาวชนและผู้ใหญ่ คือ อายุ 15 ปีขึ้นไป จนถึงผู้ใหญ่

พระราชประสงค์อีกประการหนึ่ง คือ เรื่องความรู้ให้รวมทั้งที่เป็นสากลและที่มีพัฒนาการต่อเนื่อง และมีการนำมาใช้ในประเทศไทย และที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กไทยทราบถึงความเป็นมาและความเจริญก้าวหน้าในประเทศและต่างประเทศตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบันให้เกิดความตระหนักว่า ความรู้ที่ตีพิมพ์ในสารานุกรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญ ความก้าวหน้า และความมั่นคงทางวัฒนธรรม การปกครอง การเศรษฐกิจ และการศึกษาของประเทศไทย

ให้เด็กไทยมีความรู้ความเข้าใจว่าความรู้ต่าง ๆ นั้นมีความสัมพันธ์กัน มีความหมาย และมีประโยชน์อย่างสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและของคนไทยทั้งชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้เด็กไทยตระหนักว่า เรื่องราวที่ลงพิมพ์ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ ควรมีความภูมิใจ ความรัก ช่วยกันรักษาไว้และสร้างสรรค์ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ได้พระราชทานพระราชกระแสเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการเขียนเรื่องราวลงในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ว่าให้พยายามใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายโดยเฉพาะในส่วนที่เขียนให้เด็กเล็กอ่านต้องให้เด็กอ่านแล้วเข้าใจได้ หากจะใช้ศัพท์ใหม่เมื่อจำเป็นก็ใช้ได้ แต่ต้องมีคำอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจด้วย ขอให้คณะผู้จัดทำช่วยกันตรวจเรื่องภาษา

คณะผู้จัดทำรับสนองพระราชประสงค์ รับพระราชกระแสใส่เกล้าใส่กระหม่อมในการจัดทำตลอดมา ได้ทูลเกล้าฯ ถวายต้นฉบับที่จะลงพิมพ์ในฉบับแรกๆ เพื่อขอพระราชทานพระราชวินิจฉัย ได้ทรงพระกรุณาอ่านและพระราชทานลงมาเป็นแนวทางในการจัดทำต่อไป โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษาไทยนั้น ผู้เขียนและคณะสาราณียกรได้ยึดมั่นในพระราชกระแสตลอดมา สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ จึงได้ชื่อว่าเป็นหนังสือที่ใช้ภาษาไทยอย่างดี เมื่อ พ.ศ.2537 ซึ่งเป็นปีอนุรักษ์ภาษาไทย คณะอนุกรรมการพิจารณาให้รางวัลบุคคลและโครงการที่มีผลงานและสนับสนุนภาษาไทยดีเด่นได้พิจารณาให้รางวัลแก่โครงการนี้ด้วย

พระมหากษัตริย์คุณแก่คณะผู้จัดทำโครงการนี้มีล้นพ้นหาที่สุดมิได้เมื่อโครงการมีอายุครบ 20 ปี ใน พ.ศ.2532 ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในงานฉลอง ได้พระราชทานพระราชดำรัสอันเป็นกำลังใจ และยังความปลาบปลื้มเป็นอันมากแก่คณะผู้จัดทำ ซึ่งรวมทั้งผู้เขียนเรื่อง ผู้บริหารโครงการ ผู้จัดหาทุนในการจัดพิมพ์ สาราณียกร ผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ ผู้ออกแบบฝ่ายศิลป์ ผู้จัดทำจำหน่าย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในสำนักงานโครงการ นอกจากนี้ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นที่ปรึกษาของโครงการด้วย

สารานุกรมแต่ละเล่ม เมื่อพิมพ์เสร็จแล้วก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโรงเรียนและห้องสมุดที่อยู่ห่างไกลจำนวน 5,000 แห่ง ทุกเล่ม ส่วนที่เหลือ จากการพระราชทานก็ได้จัดจำหน่าย มีองค์กรและเอกชนที่ตระหนักในคุณค่าของหนังสือได้โดยเสด็จพระราชประสงค์ จัดซื้อหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ มอบให้ห้องสมุดและโรงเรียนที่ไม่มียกงบประมาณเพียงพอสำหรับการซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด ทั้งนี้ด้วยทรงเห็นความสำคัญอย่างยิ่งของห้องสมุดซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมหนังสือไว้จำนวนมากและหลากหลาย ให้ประชาชนสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ตั้งข้อความต่อนหนึ่งที่ขออัญเชิญมาจากพระบรมราโชวาทที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่สมาชิกของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

“...ปัญหาเรื่องจำนวนมากของหนังสือนี้ ทำอย่างไรเพื่อที่จะให้มีจำนวนพอและให้ไปถึงประชาชน คือ มนุษย์ที่อยู่ในสังคม ซึ่งประกอบกันเป็นประเทศหนึ่ง ๆ วิธีที่ดีก็บอกให้ทุกคนซื้อหนังสือไปอ่าน แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำอย่างนั้นเพราะว่าแต่ละคนมีกำลังทรัพย์จำกัด และแม้กำลังความรู้ก็อาจจำกัด จึงต้องมีห้องสมุด มีห้องสมุดหมายถึงว่าเป็นที่ ๆ จะรวบรวมหนังสือซึ่งเป็นวิชา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความก้าวหน้าของมนุษย์ไปอยู่ในที่เดียวกันและสามารถที่จะให้ยืมแก่ผู้ที่สนใจ ฉะนั้น ห้องสมุดนั้นเกิดขึ้นมาเป็นสิ่งที่สำคัญที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคม ยิ่งมีห้องสมุดมาก ยิ่งมีห้องสมุดในที่ต่าง ๆ ในที่หลายแห่ง ในประเทศก็ยิ่งดี...”

ได้มีพระราชดำรัสต่อไปด้วยว่า **บรรณารักษ์ต้องทำให้มีผู้อ่านหนังสือ**

“...ปัญหาสุดท้ายและสำคัญที่สุดก็คือ หนังสืออยู่ในห้องหรืออยู่ในตู้ ในสถานที่แห่งหนึ่ง เป็นจำนวนมากมหาศาลจะไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ ถ้าไม่มีใครมาอ่านหรือแม้มีใครมาอ่าน แต่ไม่ทราบว่าจะเลือกหนังสือใดสำหรับฐานะของตน สำหรับความต้องการของตน สำหรับอายุของตน จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่ได้ศึกษาและได้ค้นคว้าในเรื่องนี้โดยเฉพาะคือบรรณารักษ์...บรรณารักษ์จึงมีหน้าที่ขึ้นมาใหม่ที่จะเลือกสรรหนังสือ แบ่งแยกเป็นประเภท ๆ และสามารถที่จะแนะนำแก่ผู้ที่มาใช้ห้องสมุดนั้น ให้เกิดประโยชน์ตนอย่างกว้างขวางที่สุดที่จะเป็นไปได้ โดยมีระเบียบ ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน ไม่ให้ใช้หนังสือในทางที่เสีย ไม่ให้ทำให้หนังสือเสียไป และที่จะทำให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมต่อไป ดังนี้ การที่จะมีห้องสมุดก็จำเป็นต้องมีผู้ที่เอาใจใส่เรื่องห้องสมุดด้วย...”

พระราชดำรัสในวันนั้น ชี้ให้เห็นประจักษ์ถึงความสนพระราชหฤทัยในห้องสมุดได้เคยเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรห้องสมุดหลายแห่ง ได้พระราชทานข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดแบ่งประเภทหนังสือให้ตรงกับระดับของผู้อ่านว่ามีความสามารถในการอ่านมากน้อยเพียงไร มีพื้นความรู้เดิมที่จะช่วยให้อ่านหนังสือเล่มนั้น ๆ ได้หรือไม่ซึ่งตรงตามทฤษฎีสากลในเรื่องบริการหนังสือที่ว่าให้จัดหนังสือให้แก่บุคคลที่ต้องการในเวลาที่เขาต้องการ (Put the right book to the right man in the right time)

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนจิตรลดา สำหรับเป็นสถานศึกษาของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และบุตรธิดาของข้าราชการบริพารในตอนแรก โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งห้องสมุดขึ้นในโรงเรียนสำหรับนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล โรงเรียนจัดให้มีชั่วโมงสำหรับจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และส่งเสริมการใช้ห้องสมุด สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดการอ่านหนังสือและการใช้ห้องสมุดเป็นพิเศษ เมื่อ พ.ศ.2519 สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชนุญาต ให้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ นับเป็นมิ่งขวัญ สิริมงคล และกำลังใจแก่สมาชิกในการพัฒนากิจการห้องสมุด วิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ให้เข้าสู่มาตรฐานสากลได้เป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ในการเสด็จนิวัติพระนครครั้งแรก สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงนำพระราชโอรส และพระราชธิดาไปทอดพระเนตรหนังสือในห้องสมุดแห่งชาติ ณ อาคารเดิม ขณะนั้น คือ หอพระสมุดวชิราวุธ ได้ทรงลงพระนามไว้ในสมุดเยี่ยม ครั้งเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรห้องสมุดต่างๆ เป็นการส่วนพระองค์บ้างทรงเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารหอสมุดบ้าง เช่น เมื่อวันพุธที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2510 เวลา 15 นาฬิกา ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรกิจการหอสมุดแห่งชาติ ณ อาคารใหม่ที่ท่าवासกรีเป็นการส่วนพระองค์ เป็นเวลานานกว่าหนึ่งชั่วโมง ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในสมุดเยี่ยมอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้น ในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2515 ได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถไปทอดพระเนตรละครหุ่นการกุศลของคณะนาฏศิลป์รำบั้งศรี จากอินเดีย ณ โรงละครแห่งชาติ เพื่อเก็บเงินรายได้บำรุงหอสมุดแห่งชาติ

นอกจากนี้ ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารใหม่ของหอสมุดแห่งชาติ สาขาในกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น อาคารหอสมุดแห่งชาติ สาขาอินทบุรี อาคาร 3 หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา สมอด้วยสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2528 เป็นอาคารทรงไทย 5 ชั้น บนเนื้อที่ประมาณ 17 ไร่ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ท่าवासกรี ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ภาษา หนังสือและห้องสมุด เป็นหัวใจของชาติในด้านวิชาการ เป็นแหล่งกำเนิดของวิชาการ เป็นรากฐานของการพัฒนาทุกด้านของบุคคลและสังคม พระปรีชาญาณ เป็นเครื่องส่องแนวทางในการพัฒนาส่วนตนและสังคม พระมหากรุณาธิคุณในสามประการนี้เป็นสิริมงคล เป็นกำลังใจ เป็นศูนย์รวมสำหรับชาวไทยที่เกี่ยวข้องอยู่ในวงการทั้งสามนี้ทุกคน

บรรณานุกรม

- กัญดา ธรรมมงคล, คุณ. (ฉบับพิเศษ 2530). “พระอัจฉริยภาพด้านภาษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,” **ภาษาปริทัศน์**, 8: 15 - 25.
- “การประชุมทางวิชาการ (ของ) ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,” (3 มกราคม 2506) **อักษรศาสตร์**, 2: 1- 42.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์และคณะ. (2531). “พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการวัฒนธรรม,” ใน **พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช เกี่ยวกับการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม 9 มิถุนายน 2498-5 ธันวาคม 2530**. หน้า 591-597. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2537) “ในพระมหากษัตริย์คุณ,” ใน **40 ปี สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย**. หน้า 83-88. กรุงเทพมหานคร: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. (มกราคม-มีนาคม 2537). “พระผู้อภิบาลภาษาไทย” **วารสารไทย**, 14, 53: 5-9, 933.
- เพยาวี ศรีหงส์. (2531). “โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,” ใน **เย็นศิระเพราะพระบริบาล**. หน้า 251-253. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.
- “พระบรมราชาโชวาท พระราชทานแก่คณะสมาชิกห้องสมุดทั่วประเทศ ในโอกาสที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท วันพฤหัสบดีที่ 25 พฤศจิกายน 2534 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา,” หน้า 1-12. ใน **ข้อบังคับและจรรยาบรรณของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**. (2530). กรุงเทพมหานคร : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- “พระราชดำรัส ในพิธีเปิดงานปีหนังสือระหว่างชาติ 2514 และงานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 ในอาคารสร้างใหม่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว วันศุกร์ที่ 4 กุมภาพันธ์ 2514,” (เมษายน 2514). **วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา สหประชาชาติ**, 4, 3: 1-2
- วิภาวดีรังสิต, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2514). **เรื่องตามเสด็จอเมริกา จดหมายถึงเพื่อนจากหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต 14 มิถุนายน ถึง 18 สิงหาคม พ.ศ.2503**. พระนคร: รวมสาส์น.
- ศักดิ์ศรี แยมันดดา. (มกราคม 2430). “พระราชทัศนะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชต่อการใช้ภาษาไทยในสมัยปัจจุบัน,” **อักษรศาสตร์**, 19, 1: 1-5.
- สนั่น ปัทมทิน. (2535). **ภาษาไทยที่สื่อมวลชนอาจใช้ผิดพลาด**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, สมเด็จพระนางเจ้า. (2511) **ความทรงจำในการเสด็จต่างประเทศเป็นทางราชการ**. พิมพ์พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมายุครบ 3 รอบ 11 สิงหาคม 2511.